

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кашуба О.М., Кравчук Т.О., Навольська Г.І.
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті окреслено особливості формування граматичної компетенції студентів філологічних факультетів під час вивчення іноземних мов. Виявлено, що її сформованість забезпечується дотриманням основних дидактичних принципів навчального процесу та врахуванням домінуючої ролі вправ. З'ясовано, що структура, види вправ і навчальних завдань повинні спрямовуватись на осмислення, усвідомлення і виконання мовних операцій, які є складовою граматичної компетенції студентів. Визначено, що успішність іншомовного спілкування безпосередньо залежить від сформованості іншомовної граматичної компетенції студентів-філологів.

Ключові слова: граматична компетенція, дидактичні принципи, вправи, іноземна мова.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі освітня галузь потребує фахівців новітнього формату. Актуального значення набувають питання професійної підготовки спеціаліста, який досконало володіє знаннями. Одним із компонентів професійної компетентності студентів-філологів є граматична компетенція. Здійснення професійної комунікативної діяльності у майбутньому актуалізує формування граматичної компетенції студентів під час вивчення іноземних мов.

У працях учених висвітлено широке коло питань із проблеми формування граматичної компетенції. Зокрема, встановлено етапи формування рецептивних і репродуктивних граматичних навичок та сформульовано принципи організації й навчання граматичного матеріалу (Ю.І. Пассов, Н.К. Скляренко); над питаннями формування та функціонування граматичної компетенції працювали такі вчені: Ю. Павлов, П. Сисоєв, С. Ніколаєва та інші.

Проте, на нашу думку, проблема формування граматичної компетенції студентів філологічних факультетів під час вивчення іноземних мов потребує всебічного і глибшого дослідження.

Мета статті – з'ясувати особливості формування граматичної компетенції студентів філологічних факультетів під час вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Визначальними особливостями граматичної компетенції є здатність розуміти й виражати значення, продукувати і розпізнаючи правильно оформлені фрази і речення, що є протилежним заучуванню, та відтворення їх як стійких формул [2, с. 112].

О. Вовк вказує, що граматична компетенція забезпечує системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного аспектів мови для побудови осмислених і зв'язних висловлювань; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій, навички і вміння адекватно використовувати граматичні явища в мовленнєвій діяльності в різноманітних ситуаціях спілкування для розв'язання мовленнєво-розумових проблем і завдань. Основними компонентами граматичної компетенції є граматичні навички (репродуктивні (говоріння, письмо)), (рецептивні (аудіювання, читання));

граматичні знання; граматична усвідомленість [7, с. 75].

Н. Кузьміна вважає формування компетенцій кінцевим результатом освіти, а компетентність – властивістю особистості. І. Зязюн тлумачить компетентність як якість особистості, що ґрунтується на знаннях, інтелектуально і особистісно зумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини [4, с. 35].

Ми погоджуємося з науковцями, які тлумачать граматичну компетенцію не лише як систему знань про мову, а й вміння користуватися її граматичними ресурсами.

Вважаємо, що для філологів граматична компетенція є найважливішою складовою професіограми майбутнього фахівця. Тому її формування та її ефективність усього навчального процесу забезпечуються завдяки дотриманню основних дидактичних принципів: свідомості, доступності, науковості, систематичності, послідовності, активності студентів у навчальній діяльності, міцності засвоєння знань, і, особливо, врахування домінуючої ролі вправ.

Основа навчання мов – формування вмінь і навичок у процесі тренування, ефективність якого підвищується, якщо студент не лише виконує дії (операції), а й засвоює способи виконання дій. Тренування проходить у процесі виконання вправ і навчальних завдань [5, с. 43]. Однією з умов успішного формування навички є використання вправ певного характеру та їх відповідна організація.

М. Львов дає наступне визначення вправ: «Вправа – це вид навчальної діяльності, яка ставить студентів перед необхідністю багаторазового та варіативного використання набутих знань у різних зв'язках та умовах» [2, с. 217]. Завдяки вправам дія автоматизується і перетворюється в уміння або навичку. Дослідник Н. Скляренко вважає, що метод систематичного повторення засвоєного раніше граматичного матеріалу та перевірки рівня його усвідомлення студентами є важливим чинником оволодіння граматичними вміннями [6, с. 10].

При вивченні граматики та лексики виконуються мовні вправи. Вони спрямовані на усвідомлення лексико-граматичних норм мов, що вивчаються. Мовні вправи навчають розпізнавати різні морфологічні показники (рід іменників, прикмет-

ників, вказівних та присвійних займенників, розуміння їхньої відмінкової системи, засвоєння дієслівних форм, уживання прийменників тощо). Головне призначення граматичних вправ полягає у тому, щоб забезпечити оволодіння граматичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Вправа як основна одиниця навчальної діяльності повинна мати мету, забезпечувати чітку постановку задачі, а також орієнтувати в способах її розв'язання; створювати необхідну мотивацію; забезпечувати стимули й опори – вербальні (зразок, ключові слова тощо) та невербальні (наочність), або і ті й інші, з поступовим їх зменшенням. Методично важливо, щоб кожна вправа була використана на своєму місці, тобто виконувала те, для чого вона призначена. Інакше кажучи, вправа має бути адекватною [8, с. 30].

Рецептивні вправи йдуть безпосередньо за поясненням. Їх мета вироблення первинних умінь, а потім навичок. Суть завдань полягає у знаходженні студентами вивчених одиниць мови при читанні або прослуховуванні. Необхідно дотримуватися певної послідовності у методичних діях при ознайомленні студентів із рецептивним граматичним матеріалом. Наприклад:

1. Представлення нового граматичного матеріалу на дошці (картці, слайді, тощо).

2. Установлення значення нового граматичного явища на основі аналізу декількох письмових контекстів.

3. Формулювання правила, що включає вказівку на формальні та змістові ознаки нового граматичного явища.

Репродуктивні вправи полягають в усному та письмовому (або лише в усному) відтворенні відомих для нас одиниць матеріалу для мови та їх комплексів.

Рецептивно-репродуктивні вправи полягають у співвідношенні впізнаних елементів і знаків мови між собою при прослуховуванні і читанні з метою розуміння висловлювань. Тренування передбачає виконання ряду диференційованих, трансформаційних та вправ на підстановку.

У процесі виконання мовних вправ відбувається формування мовних вмінь і навичок, що є важливою передумовою становлення мовленнєвих навичок з їх подальшим переходом у комунікативні вміння. Російський лінгвіст Ю. Пассов виділяє такі етапи формування граматичних навичок: сприйняття структури в мові у процесі її презентації; імітація (формує механізм аналогії в утворенні форм); підстановка (зароджується усвідомлення узагальненої моделі мовного зразка); трансформація (зароджується механізм самостійного виклику структури); цілеспрямоване ізольоване використання (на основі репродукції засвоюється цілеспрямований виклик і використання однієї структури, що автоматизується); переключення (формується механізм вибору, оволодіння структурою, стійкість навички) [3, с. 62].

Мовленнєві (комунікативні) вправи призначені для подальшої автоматизації первинних навичок шляхом застосування навичок, що виробляються в процесі реалізації вторинних умінь. Вони спрямовані на вироблення у студентів нового складного уміння – мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мов-

ної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови.

Структура і спрямованість вправ повинна забезпечувати системність граматичних явищ та відповідати теоретичним завданням курсу. Варто враховувати, що при вивченні іноземних мов весь матеріал: фонетика, граматики, лексика – вводить комплексно [1, с. 69].

Як показує аналіз навчальних програм, на філологічних факультетах вивчають сучасні іноземні мови (англійську, німецьку, французьку тощо) та латинську мову. Успішне вирішення завдання формування граматичної компетенції у студентів-філологів пов'язане з їх умінням порівнювати аналогічні граматичні явища у різних мовах. Сьогодні «Латинська мова» як навчальний предмет не повинен розглядатися, як щось самостійне, відокремлене, а лише як частина елементів, які формують граматичну компетенцію студентів. Адаже розуміння сучасних європейських мов неможливе без знання латинської мови. Такий підхід дає змогу виявити і правильно тлумачити численні закономірності, встановити причинно-наслідкові зв'язки між мовними явищами. Латинська мова розвиває у студентів абстрактне граматичне мислення і формує науковий підхід до вивчення мов. Наступним етапом має стати трилінгвістичний аналіз [1, с. 23] (латинська, українська, іноземна (англійська, німецька, французька і т. д.)).

Необхідно брати до уваги як спільні, так і відмінні риси граматичної структури мов, що дасть змогу передбачити потенційні можливості як для позитивного, так і для негативного переносу (інтерференції), і в одному випадку підсилять його, а в іншому – дадуть змогу побудувати навчальний процес так, щоб запобігти негативному впливу уже сформованих навичок. З метою послаблення інтерференції рекомендуємо використовувати зіставлення явищ, що контрастують. Але для того, щоб зіставлення давало певний ефект і проводилось цілеспрямовано, потрібно знати що і як порівнювати. Для цього необхідно шляхом взаємозіставного аналізу (В. Шовковий) навчального матеріалу мов, які вивчає студент, встановити мовні факти, які збігаються повністю, а які схожі за формою, але контрастують за семантикою та вживанням і через те інтерферують одне з одним. Результати такого аналізу дають змогу на науковій основі передбачити можливість інтерференції і виробити систему роботи, спрямовану на її подолання [8, с. 29].

Система вправ водночас повинна бути і системою контролю, бо основними об'єктами контролю при вивченні іноземної мови є відповідні уміння та навички. Ми розглядаємо контроль не лише як виявлення результатів навчання, але, перш за все, як засіб навчання. Оскільки метою навчання є засвоєння, а контроль невід'ємно пов'язаний з навчанням, то об'єктом контролю повинно бути засвоєння, тобто набуття комплексу навичок та умінь, оперування визначеним об'ємом матеріалу у мовленні. Система контролю пов'язана із системою вправ і є компонентом цієї системи. Перевіряти необхідно не лише уміння формувати граматичні форми і конструкції, а й уміння виконувати дії або операції з ними, тобто вміння

використовувати їх в процесі висловлювання, впізнавати при сприйманні невеликих текстів або групи речень. Рецептивний етап становлення граматичних навичок усного мовлення може бути проконтрольований за допомогою письмового синхронного перекладу. Безумовно, контроль та оцінка повинні бути абсолютно об'єктивними.

У процесі навчання іноземних мов ми використовуємо попередній, поточний, проміжний та підсумковий контроль. Попередній контроль варто провести при знайомстві з групою, оскільки ефективно будувати навчальний процес можливо лише у тому випадку, якщо викладач добре знає початковий рівень підготовки студентів. Поточний контроль дозволяє бачити процес становлення умінь та навичок, змінювати окремі прийоми роботи, їх послідовність у залежності від особливостей тієї чи іншої групи студентів. Доцільно застосовувати різні форми контролю (індивідуальні, фронтальні, групові, парні). Проміжний контроль завершує розділ (модуль) фронтальним опитуванням. Підсумковий контроль проводиться наприкінці семестру або після завершення курсу за допомогою тестів, опитування, екзамену.

Таким чином, контроль допомагає виявити як проходить процес формування граматичної компетенції, які проблеми виникають у студентів та визначити шляхи їх подолання. Водночас

він виявляє ефективність прийомів навчання, які використовує викладач.

Висновки. Отже, успішність іншомовного спілкування безпосередньо визначається рівнем сформованості граматичної компетенції, оскільки саме граматики допомагає зрозуміти логіку мислення та оформлення думки іноземною мовою. Граматика має велике значення при вивченні та формуванні практичних навичок іноземної мови. Система вправ для іноземної мови завжди повинна мати на меті практичне оволодіння іноземною мовою, оскільки виконання різних видів вправ перш за все спрямоване на осмислення, усвідомлення виконання мовних операцій, які складають структуру граматичної компетенції студентів філологічних факультетів. Ефективність процесу забезпечується завдяки врахуванню таких дидактичних принципів: свідомості, науковості, доступності, систематичності, послідовності, активності студентів у навчальній діяльності. Водночас система вправ повинна служити і системою контролю. Контроль допомагає виявити, як проходить процес формування знань і умінь та виявити ефективність застосованих прийомів навчання.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у необхідності створення навчально-методичного посібника вправ, який буде сприяти формуванню у студентів граматичної компетенції.

Список літератури:

1. Кацман Н. Л. Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков / Н. Л. Кацман. – М.: Высшая школа, 1979. – 142 с.
2. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка / М. Р. Львов. – М.: Просвещение, 1988. – 240 с.
3. Пассов Е. И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков / Е. И. Пассов. – М.: Просвещение, 1978. – 128 с.
4. Педагогічна майстерність: [Підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
5. Плахотник В. Вправи і завдання в лінгводидактиці / В. Плахотник // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 3. – С. 43 – 45
6. Склярєнко Н. К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н. К. Склярєнко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць. – К.: Київський держ. пед. інст. іноз. мов, 1992. – С. 9 – 14.
7. Тригуб І. П. Формування граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови / І. К. Тригуб // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2014. – № 10. – Т. 2. – С. 74 – 76
8. Яновицька Н. Типи та види вправ під час вивчення граматичного матеріалу з української мови як другої / Н. Яновицька // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 2. – С. 29 – 31.

Кашуба А.М., Кравчук Т.А., Навольська Г.И.

Тернопольський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

В статье обозначены особенности формирования грамматической компетенции студентов филологических факультетов при обучении иностранным языкам. Определено, что ее формирование обеспечивается благодаря соблюдению основных дидактических принципов учебного процесса и учета доминирующей роли упражнений. Установлено, что структура, виды упражнений и учебных заданий должны направляться на осмысление, осознание и выполнение языковых операций, которые являются составной грамматической компетенции студентов. Определено, что успешность иноязычного общения напрямую зависит от сформированности иноязычной грамматической компетенции студентов-филологов.

Ключевые слова: грамматическая компетенция, дидактические принципы, упражнения, иностранный язык.

Kashuba O.M., Kravchuk T.O., Navolska H.I.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

**PECULARITIES OF GRAMMATICAL COMPETENCE FORMATION
IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES LEARNING
BY THE STUDENTS OF PHILOLOGICAL FACULTIES**

Summary

The paper outlines the peculiarities of grammatical competence formation in the process of foreign languages learning by the students of philological faculties. This formation has been proved to be ensured by basic principles of teaching abundance on the one hand and a dominant role of exercises on the other one. It has been found that the structure, types of exercises and training tasks should aim at understanding, awareness and implementation of language operations, which are the component of the students' grammatical competence. It has been determined that a successful foreign language communication depends on the students' formation of foreign language grammatical competence.

Keywords: grammatical competence, didactic principles, exercises, foreign language.